

РЕЛІГІЙНІСТЬ РОМІВ УКРАЇНИ: ДО ПИТАННЯ ЩОДО МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Н. Ю. Белікова

Питання щодо релігійності ромів підіймалось дослідниками неодноразово. Майже кожна ромознавча публікація містить певну інформацію з цього приводу, не говорячи вже про наявність спеціальних праць [1]. Проте узагальнюючі вітчизняні роботи з визначеної проблематики – відсутні. Наукові нароби можна звести до низки статей або загального плану [2], або навпаки – вузької, етнографічної [3] чи конфесійної спрямованості [4]. Зважаючи на це, вважаємо необхідним розширити дослідницьку роботу у цьому напрямку.

Визначаючи методологічні засади досліджень ромської релігійності, слід наголосити на необхідності чіткого дотримання принципу історизму (який, на жаль, не завжди присутній у ромських релігієзнавчих студіях): із врахуванням специфіки конкретного історичного етапу та конкретного історичного фону – роми XV століття відрізнялися від ромів XX століття, роми-християни – від ромів-мусульман, а угорські рома – від українських сервів. Слід пам'ятати, що релігійні традиції ромів не є застиглими у часі; зберігаючи певну традиційність й, навіть, консервативність, вони, під впливом різних факторів, змінювалися, демонструючи нові тенденції свого розвитку. Тому у черговий раз аналізувати старі фольклорні та етнографічні дані – не варіант. Необхідно працювати на стику дисциплін – історії (в т. ч. історії повсякденності), релігієзнавства (в т. ч. соціології і психології релігії), етнографії, мовознавства, розширяти коло проблем (як приклад – дослідження буденної релігійної свідомості), джерел (як приклад – матеріали ромських соціальних мереж) та методів (наприклад, методи усної історії).

При вивченні релігійної культури циганського населення України вважаємо доцільним скористатися наопрацюваннями П. М. Бондарчука [5], який займався дослідженням релігійної свідомості віруючих УРСР, та колективу науковців під керівництвом І. І. Лимана, що досліджували проблеми трансформації релігійності в умовах полікультурного регіону [6]. Перша робота є корисною для нас, у першу чергу, з точки зору методології й загальних підходів. Автор виокремлює й відповідно досліджує такі проблеми як мотивація й емоційно-почуттєві аспекти релігійності (стимули та мотиви релігійності; вияви релігійних почуттів та настроїв), особливості сприйняття церковного віровчення (уявлення про бога, інші догматично-канонічні норми, загальне знання віровчення, ставлення до виконання церковних обрядів); позацерковні релігійні уявлення у свідомості віруючих (в т. ч. язичницькі світоглядні елементи), ставлення віруючих до суспільства, сім'ї, побуту, сприйняття світських культурних цінностей. Друга робота містить розроблений авторами й апробований ними під час археографічних експедицій Північним Приазов'ям запитальник, окремі позиції якого можна використати для роботи серед ромського населення. Так, запропонований нами варіант включає наступні питання:

«1. Чи є ви віруючою людиною? Розкажіть, чим є для Вас віра? 2. Якого Ви віросповідання? 3. Коли Ви вперше почули про Бога? Як Ви його собі уявляли у дитинстві? 4. Як часто Ви ходите до церкви? А Ваші рідні? 5. А які взаємини у Вас, у Ваших рідних та знайомих були (є) із місцевим священиком (пастором)? Яке було ставлення до нього? 6. Що розповідали Вам батьки, бабусі і дідусі про власну віру, про необхідність дотримуватись певних традицій та обрядів? 7. До яких святих зверталися Ваші батьки (Ви самі), у кого просили допомоги у різних життєвих обставинах? 8. Чи є у Вас сімейні реліквії (ікони, Біблія), що передаються від батьків дітям? Що про них відомо? 9. Чи дотримуються у Вашій родині постів? А чому? 10. А чи існували (чи існують зараз) якісь особливі страви, що готують до певних подій, свят? 11. Які релігійні свята святкували у Вас у родині, які святкують зараз? Що вважалось обов'язковим у дотриманні обрядів? 12. Як часто Ви

звертаєтеся до Бога? Чи вважаєте Ви за потрібне молитися? Які молитви Ви знаєте? А як молилися Ваші батьки? 13. Як у Вашій родині святкували Різдво? Хрещення? Пасху? Чи були (є) якісь особливі приписи щодо поведінки у ці свята? Особливі обряди? 14. Чи вірите Ви в існування душі? Що відбувається із нею після смерті людини? 15. Як Ви вважаєте, що таке гріх? Хто має карати грішників? 16. Чи необхідно захищатися від відьом, лісовиків, перевертнів тощо? Як саме? Звідки Ви знаєте про це? 17. Чи були у Вашому житті чи у житті рідних, знайомих випадки зустрічей із чимось надприродним, таємничим, загадковим? 18. Чи знаєте Ви, хто такі шувани? 19. Розкажіть, які обереги Ви знаєте? Як охоронити дитину від злого ока? А житло? Як це робили Ваші батьки? 20. А яким чином можна притягнути удачу? 21. Розкажіть про добрі та погані прикмети, які Ви знаєте. Чи можна визначити долю людини? Як саме? 22. Як Ви ставитеся до ворожіння? Чи користуєтеся у побутовому житті порадами ворожок? 23. Чи використовуєте Ви чи Ваші близькі замовляння проти хвороб? Чи допомагають вони? 24. Як Ви вважаєте, що у житті людини є найбільш цінним?»

Отже, враховуючи відсутність узагальнюючих робіт з проблеми релігійної культури ромів України, вважаємо актуальним поглиблене міждисциплінарне дослідження цієї проблематики із залученням методів різних суспільних наук. Першим кроком у цьому напрямку може стати проведення опитувань, які мають допомогти висвітлити певні аспекти релігійності ромів. У подальшому – необхідна розробка комплексної програми дослідження ромської релігійної культури (із додаванням до неї соціологічних опитувань, включеного спостереження, поглибленої роботи з усних опитувань із розширеним переліком питань), яка має дати найбільш повну наукову картину досліджуваного феномену.

Література

1. Marushiakova E. & Popov V. *Myth as Process Scholarship and the Gypsy Struggle. Commitment in Romani Studies*. 2000. Hatfield: University of Hertfordshire Press, P. 81–93; Roma Religious Culture. Ed. Đorđević, D. B. – Niš: Punta, 2003; Религија и верски обичаји Рома. Ниш, ЈУНИР, 2003; Славкова М. Циганите евангелисти в България. София: Парадигма, 2007; Бессонов Н. Миф о цыганском религиозном конформизме. URL : <http://gypsy-life.net/mif-25.htm>; Трофимова К. Религиозные представления и обряды цыган Юго-Восточной Европы. Автореферат диссертации на соискание ученой степени канд. философ. наук. Специальность 09.00.14. Москва, 2013.

2. Релігійний світогляд циган в Україні. *Історія релігії в Україні: Навчальний посібник* / за ред. А. Колодного, П. Яроцького. Київ, 1996. С. 492–497; Данілкин О. Культура циган України: минуле і сучасність. Київ, 2001; Беліков О. В. Релігійні вірування українських циган *Історія релігій в Україні*. Матеріали VIII міжнародного круглого столу. Львів : Логос, 1998. С. 20–21; Беліков О. В. Вірування ромів України як історико-релігієзнавче джерело. *Історія релігій в Україні*. Матеріали IX міжнародної конференції. Кн. 1. Львів : Логос, 1999. С. 36–39.

3. Зиневич Н. О. Родильна обрядовість циган України *Буковинський історико-етнографічний вісник*. 2001. Вип. 3. С. 30–32; Беліков О. В., Белікова Н. Ю. Уявлення циган про здоров'я людини та їх зв'язок з релігійним світоглядом. *Медицина в художніх образах*. Донецьк, 2004. Вип. 3. С. 364–368; Белікова Н. Ю. До питання щодо сучасної сімейно-побутової обрядовості сервів Рома в Україні. *Історичний та етнокультурний розвиток циган (рома) України (XVI–XX ст.)*. Севастополь, «Вебер», 2006. С. 36–43.

4. Марчук Е. Цыгане и протестантизм *Наукові записки Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського*. Т. 15. Роми України: із минулого в майбутнє. Київ, 2008. С. 299–314.

5. Бондарчук П. Релігійна свідомість віруючих УРСР (1940–1980-і роки): повсякденні прояви, трансформації. Київ: Інститут історії України НАН України, 2012. 322 с.

6. Трансформації релігійності в умовах полікультурного регіону (матеріали археографічних експедицій Північним Приазов'ям) / Упорядник І. І. Лиман. Запоріжжя : АА Тандем, 2011. 360 с.